

УДК 342.5:328.185

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12\(22\)-277-286](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12(22)-277-286)

Кожура Людмила Олександрівна доктор юридичних наук, професор, директор ННІ «Юридичний інститут» Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана», <https://orcid.org/0000-0003-4100-9530>

Шевчук Олексій Анатолійович PhD, адвокат, Голова Правління Національної асоціації лобістів України, <https://orcid.org/0000-0002-6930-6214>

Чорна Вікторія Григорівна доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та міжнародного права ННІ «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана», <https://orcid.org/0000-0002-6072-0283>

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ ЛОБІЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядаються принципи здійснення лобізму в Україні.

Стаття присвячена аналізу принципів здійснення лобізму в Україні в контексті формування прозорого та демократичного механізму впливу на процеси прийняття державних рішень. Лобізм як інструмент взаємодії між громадянами, інституціями громадянського суспільства, бізнесом та органами державної влади є важливою складовою сучасної системи публічного управління, спрямованою на забезпечення балансу інтересів і підвищення ефективності державної політики. В умовах євроінтеграційного курсу України та посилення вимог щодо відкритості та підзвітності влади питання визначення принципів лобістської діяльності набуває особливої актуальності.

У статті розкриваються базові принципи здійснення лобізму, серед яких: прозорість, що передбачає відкритість інформації про лобістів, їхніх клієнтів та предмет лобіювання; добросовісність та етичність, які визначають недопустимість корупційних практик та маніпуляцій; підзвітність, що забезпечує контроль за діяльністю впливових груп; рівність доступу, яка гарантує можливість для всіх соціальних груп брати участь у процесі формування політики; законність, що вимагає відповідності діяльності нормам національного та міжнародного права. Особливу увагу приділено принципу участі громадськості, що закріплює право інститутів громадянського суспільства на вплив у формуванні державних рішень, а також принципу балансу інтересів, який забезпечує недопущення пріоритезації окремих груп на шкоду суспільному благу.

Автором підкреслюється, що відсутність спеціального законодавства про лобізм в Україні створює ризики непрозорого впливу на владу та підвищує рівень

корупційних загроз. Запровадження чітких принципів і правового регулювання лобістської діяльності є необхідною умовою для підвищення якості державного управління, формування довіри громадян до влади та гармонізації українських практик із стандартами ЄС. Стаття формулює пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення, наголошуючи на важливості інституційної незалежності контролюючих органів, створення реєстру лобістів та імплементації міжнародних рекомендацій у галузі прозорості політичних процесів.

Ключові слова: лобізм, публічна політика, законодавче регулювання, принципи, прозорість, корупційні ризики, демократія, лобістська діяльність, державне управління, громадянське суспільство, публічні інтереси, реєстрація лобістів, етичні стандарти, демократія.

Kozhura Lyudmila Oleksandrivna Doctor of Law, Professor, Director of the Institute of Law of the Vadym Hetman Kyiv National Economic University, <https://orcid.org/0000-0003-4100-9530>

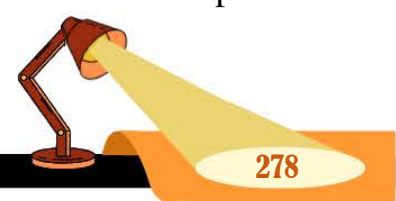
Shevchuk Oleksiy Anatoliyovych PhD, Attorney, Chairman of the Board of the National Association of Lobbyists of Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-6930-6214>

Chorna Viktoriia Hryhorivna Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Public and International Law of the Institute of Law of the Vadym Hetman Kyiv National Economic University, <https://orcid.org/0000-0002-6072-0283>

PRINCIPLES OF LOBBYING IN UKRAINE

Abstract. This article discusses the principles of lobbying in Ukraine. It focuses on analyzing the principles of lobbying in the context of forming a transparent and democratic mechanism for influencing the decision-making process of the state. Lobbying, as an instrument of interaction between citizens, civil society institutions, business, and government bodies, is an essential component of the modern public administration system aimed at ensuring a balance of interests and improving the effectiveness of public policy. Given Ukraine's European integration path and increasing demands for openness and accountability, the issue of defining the principles of lobbying activity has become especially relevant.

The article reveals the fundamental principles of lobbying, including: transparency, which implies openness regarding lobbyists, their clients, and the subject matter of lobbying; good faith and ethics, which define the inadmissibility of corrupt practices and manipulation; accountability, which ensures control over the activities of influential groups; equality of access, which guarantees the possibility for all social groups to participate in the policymaking process; and legality, which requires compliance with national and international law. Particular attention is given to the

principle of public participation, which affirms the right of civil society institutions to influence the formation of state decisions, as well as the principle of balancing interests, which ensures that individual groups are not prioritized to the detriment of the public good.

The author emphasizes that the lack of specific legislation on lobbying in Ukraine creates risks of opaque influence on the government and increases the level of corruption threats. The introduction of clear principles and legal regulation of lobbying activities is a necessary condition for improving the quality of public administration, building citizens' trust in the government, and harmonizing Ukrainian practices with EU standards. The article proposes improvements to the normative and legal framework, stressing the importance of institutional independence for regulatory bodies, the creation of a register of lobbyists, and the implementation of international recommendations in the area of political process transparency.

Keywords: lobbying, public policy, legislative regulation, principles, transparency, corruption risks, democracy, lobbying activities, public administration, civil society, public interests, lobbyist registration, ethical standards, democracy.

Постановка проблеми. В Україні на сьогоднішній день відсутнє чітке законодавче регулювання лобістської діяльності, що створює низку проблем для формування ефективної публічної політики та взаємодії органів державної влади з різними інтересами суспільних груп. Відсутність прозорості в процесах лобіювання на державному рівні, а також неконтрольоване впливання на політичні рішення окремих груп можуть призводити до зловживань, підвищення корупційних ризиків та дискредитації органів державної влади. Тому важливою проблемою є відсутність чітких принципів здійснення лобізму, а також механізмів, які б забезпечили відкритість, законність та етичність цього процесу. Запровадження ефективної системи лобістської діяльності є важливим для посилення демократичних процесів в Україні та забезпечення прозорості державних рішень.

Метою статті є виявлення ключових принципів лобістської діяльності в Україні, аналіз нормативно-правових основ, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення лобістської практики та її правового регулювання. У статті розглядаються міжнародні практики та стандарти, які можуть бути імplementовані в Україні для забезпечення прозорості політичних процесів, а також створення механізмів контролю та нагляду за діяльністю лобістів, що допоможе зменшити корупційні ризики та підвищити ефективність державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан наукових досліджень лобізму в Україні загалом можна охарактеризувати як такий, що динамічно розвивається, але ще не є системно завершеним. У вітчизняній науці сформувався кілька ключових напрямів. Одним із перших комплексних теоретико-

правових досліджень став доробок О. Одінцової, присвячений правовому регулюванню лобізму в сучасній Україні, де лобізм розглядається як складний суспільно-політичний феномен, що потребує спеціального законодавчого врегулювання та інституційного оформлення. Надалі питання нормативної регламентації лобістської діяльності, аналіз спроб ухвалення «закону про лобізм» та оцінка фрагментарності чинної бази стали предметом досліджень Т. Ярового, В. Риндюк та інших авторів, які підкреслюють, що лобізм як правовий інститут досі перебуває на стадії формування. Н. Березка, Н. Бачинський наголошують на необхідності формування в Україні власної моделі інституціоналізованого лобізму, що поєднувала б кращі зарубіжні практики (США, ЄС) з національними умовами, зокрема у контексті відбудови держави та посилення ролі громадянського суспільства.

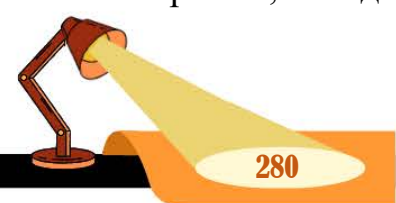
Виклад основного матеріалу. Актуальність теми статті полягає в необхідності впровадження належного правового регулювання лобістської діяльності в Україні в умовах євроінтеграційного курсу та вимог до відкритості та підзвітності влади. В умовах розвитку демократичних інститутів, посилення взаємодії громадянського суспільства, бізнесу та державних органів, питання здійснення лобізму на законодавчому рівні набуває особливого значення. Сформулювавши чіткі принципи лобістської діяльності, Україна зможе не лише підвищити ефективність державного управління, а й мінімізувати ризики корупції, що сприятиме створенню більш прозорої і відповідальної політичної системи. Інтеграція міжнародних стандартів у правове регулювання лобізму дозволить Україні узгодити свої практики з європейськими вимогами і забезпечити відкритість процесу прийняття рішень у сфері публічної політики.

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» визначає слово *принцип* як основне вихідне положення якої-небудь системи, правило, покладене в основу діяльності організації [1, с. 941].

«Юридична енциклопедія» визначає *принципи* (франц. *principe*, від лат. *prīncipium* – начало, основа) як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають істотні положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації. Принципам притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі багатьох явищ. Принципи є джерелом багатьох явищ або висновків, що належать до нього, як дія до причини (принцип реальний) або як наслідки до підстави (принцип ідеальний) [2, с. 110–111].

В. І. Малюга наголошує, що принцип – це керівна, фундаментальна ідея, основне правило поведінки, основне поняття, основа системи [3, с. 68].

М. І. Мичко доводить, що принципи – це правові вимоги. Проте на відміну від конкретних законодавчих приписів зазначені вимоги обов'язкові не лише для органів, посадових осіб і громадян, які покликані додержуватися та виконувати

закони, а й для законодавчих органів, що, створюючи нові закони або вносячи в них зміни, повинні враховувати загальноприйняті демократичні вимоги чи традиції у тій чи іншій сферах [4, с. 294–295].

Н. О. Рибалка стверджує, що принципи залежать від свідомості людей, від пізнання ними чинних законів суспільства та природи. Принципи як продукт логічного мислення лише відображають об'єктивні закони свідомості [5, с. 15].

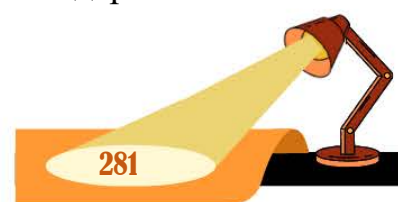
Видатний теоретик правових принципів А. М. Колодій зазначає, що принципи права – це такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності, підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права та утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу. Принципи права спрямовують і надають синхронності всьому механізмові правового регулювання суспільних відносин, досконаліше за інших розкривають місце права в суспільному житті і його розвитку. Саме принципи права є критерієм законності та правомірності дії громадян і посадових осіб, адміністративного апарату і органів юстиції та за певних умов мають велике значення для зростання правосвідомості населення, його культури й освіти [6, с. 42].

Універсальність принципів права, на його думку, полягає в тому, що ними пронизана вся юридична матерія, вони повинні враховуватись у будь-якій правовій ситуації; вища імперативність свідчить не лише про обов'язковість принципів, а й про те, що правові норми, які не вважаються принципами, повинні з них випливати та їм відповідати. І, нарешті, загальнозначимість принципів права полягає у тому, що вони повністю керують механізмом правового регулювання суспільних відносин.

Водночас необхідно погодитися з думкою, що за багатоманітністю визначень поняття «принципи права», усі наявні в науковій юридичній літературі точки зору можна звести до таких двох: 1) принципи права – це основоположні ідеї; 2) це нормативні засади права, що визначають сутність і спрямованість правового регулювання [7, с. 6].

Принципи мають динамічний характер і виникають чи змінюються відповідно до потреб суспільного розвитку та етапу функціонування держави. Як правило, вони закріплюються конституційно і мають програмно-декларативний характер, що передбачає можливість запровадження та реалізації принципів, до яких держава має намір наблизитись у майбутньому [8, с. 45].

Підводячи підсумок зазначеному, вважаємо, що принципи здійснення лобізму є важливими засобами забезпечення прозорості та ефективності впливу на процеси прийняття рішень в органах державної влади. Вони відображають основні засади, що сприяють реалізації демократичних принципів у процесах лобіювання. Принципи лобізму мають вищу імперативність, універсальність і відображають основні цінності, на яких базується функціонування державного

управління, такі як прозорість, добросовісність, рівність доступу, законність і етичність.

У правовій сфері принципи здійснення лобізму сприяють формуванню відкритого та підзвітного механізму впливу, забезпечуючи баланс інтересів різних соціальних груп і запобігаючи зловживанням та корупційним практикам. Важливою є ідея інтеграції принципів лобізму з європейськими стандартами, що дозволить Україні розвивати більш прозорі та ефективні інструменти взаємодії між громадянським суспільством і органами влади.

Отже, принципи здійснення лобізму в Україні - це основоположні ідеї та правові засади, що визначають основи організації лобістської діяльності, її відповідність вимогам прозорості, етичності, законності та демократичності, що сприяють ефективному впливу на процеси прийняття рішень органами державної влади.

Принципи здійснення лобізму в Україні передбачають відкритість інформації, рівність доступу до процесу політичного впливу, добросовісність у взаємодії з владою, а також підзвітність і контроль за діяльністю лобістів у відповідності до національних і міжнародних стандартів.

На нашу думку, система принципів здійснення лобізму складається з наступних принципів:

1. прозорість є ключовим елементом для забезпечення довіри громадськості до цього процесу. Лобісти повинні не тільки мати чітке обґрунтування своїх дій, а й оприлюднювати інформацію про те, які інтереси вони представляють, а також хто є їхніми замовниками. Це включає публікацію звітів про проведені зустрічі з представниками органів влади, розкриття фінансових витрат та джерел фінансування лобістських кампаній. Таким чином, кожен громадянин може отримати доступ до цієї інформації і зрозуміти, які групи або інтереси впливають на прийняття державних рішень. Також важливо, щоб механізми контролю та звітності були доступні та зрозумілі для широкого загалу. Одним із кроків може бути створення реєстру лобістських організацій та осіб, де публікуються дані про їх діяльність, що дозволяє відслідковувати, хто і яким чином здійснює вплив на політику. Публічність взаємодії лобістів із державними органами має бути підтримана створенням системи нагляду, яка гарантуватиме дотримання законодавства та етичних стандартів лобізму. Це дозволить мінімізувати ризик корупційних практик та забезпечити рівність всіх учасників процесу.

2. Етика та відповідальність є основними принципами лобістської діяльності, оскільки саме вони визначають її соціальну прийнятність та легітимність. Лобісти повинні діяти відповідно до моральних і професійних стандартів, що передбачають повагу до законів, прозорість та справедливість у всіх своїх діях. Це включає заборону на використання корупційних методів для досягнення своїх цілей, таких як підкуп чиновників або маніпулювання рішеннями на користь певних груп. Важливим аспектом етики є також заборона на примушування або

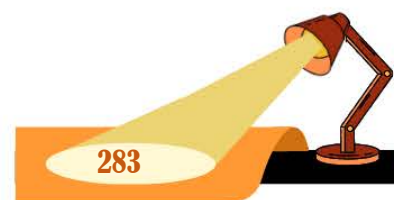

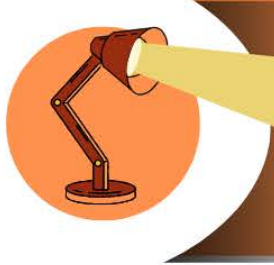

введення в оману політиків і державних службовців щодо наслідків впровадження певних політичних ініціатив або економічних рішень. Уникнення конфлікту інтересів є ще однією важливою складовою етичної відповідальності лобістів. Лобісти повинні чітко визначати свої власні інтереси та інтереси своїх клієнтів, а також дотримуватись принципів чесності, щоб уникати ситуацій, коли їхня діяльність може бути сприйнята як упереджена або спрямована на особисту вигоду. Зокрема, лобістам слід уникати ситуацій, коли їхня робота в одному проекті може суперечити їхнім зобов'язанням в іншому або створювати можливість для нечесних вигод. У цьому контексті необхідно встановити чіткі правила щодо взаємодії лобістів з державними службовцями, включаючи обмеження на подарунки та інші форми компенсації, які можуть спонукати до прийняття рішень на основі особистих інтересів, а не на користь суспільства.

3. Правова регуляція є необхідною для забезпечення її ефективного функціонування в межах закону та для створення сприятливих умов для розвитку демократичних інститутів. Усі дії лобістів повинні бути чітко визначені законодавчо, що дозволить уникнути несанкціонованого впливу на процеси прийняття рішень і гарантуватиме, що їх діяльність не порушує принципи прозорості та етики. Законодавче регулювання має включати вимоги щодо реєстрації лобістів, обов'язкове розкриття інформації про джерела фінансування, а також встановлення правил для лобістських організацій щодо їхніх взаємодій з урядовими структурами, щоб забезпечити контроль за їх діяльністю. Це дозволить не тільки обмежити потенційну корупцію, але й створити чіткі механізми для розслідування та покарання за порушення правил. Важливим аспектом правового регулювання є встановлення прав і обов'язків лобістів, а також визначення чітких обмежень щодо їхніх дій. Наприклад, закон може регламентувати, хто має право здійснювати лобістську діяльність, встановити вимоги до професійної кваліфікації лобістів, обмежити певні форми взаємодії з державними службовцями (наприклад, заборона на надання подарунків чи компенсацій). Також законодавство повинно передбачати санкції за порушення етичних норм та зловживання лобістською діяльністю, включаючи штрафи або навіть кримінальні покарання для тих, хто намагається вплинути на рішення державних органів незаконними методами. Встановлення таких правових норм допоможе забезпечити, щоб лобізм залишався інструментом цивілізованого впливу на прийняття рішень, а не механізмом для прихованого маніпулювання політикою та економікою країни.

4. Захист інтересів суспільства є важливим аспектом лобістської діяльності, оскільки її практики не повинні обмежуватися виключно інтересами окремих корпоративних або політичних груп. Лобісти повинні працювати на досягнення таких результатів, які приносять користь більшості громадян, сприяючи розвитку економіки, соціальної справедливості та покращенню якості життя. Це означає, що при лобіюванні певних змін у законодавстві чи політиці вони

повинні враховувати довгострокові наслідки для широких верств населення, а не тільки вигоди для обмежених груп осіб чи компаній. Наприклад, лобістські ініціативи можуть бути спрямовані на захист прав споживачів, підтримку екологічно чистих технологій або забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Також важливо, щоб лобістська діяльність не призводила до підвищення соціальної нерівності або не створювала преференцій для певних груп на шкоду іншим. Лобісти повинні активно сприяти впровадженню політичних рішень, які відповідають інтересам більшості населення, сприяючи соціальному розвитку та стабільності. Важливим елементом такого підходу є прозорість процесу лобіювання, щоб громадяни могли бути впевнені в тому, що рішення, прийняті урядом чи парламентом, є справедливими та враховують інтереси всієї країни, а не тільки окремих бізнес-груп чи еліт. Це дозволить забезпечити рівність у доступі до ресурсів і можливостей, а також зміцнить довіру громадськості до політичних інститутів.

5. Принцип контролю за лобістською діяльністю. Для ефективного контролю за лобістською діяльністю необхідно створити спеціалізований орган або механізм, який би здійснював нагляд за лобістами та забезпечував виконання вимог законодавства і етичних стандартів. Цей орган має бути незалежним від політичних впливів та мати право проводити перевірки діяльності лобістських організацій і окремих осіб. Він повинен стежити за дотриманням вимог щодо реєстрації лобістів, перевіряти джерела фінансування їхніх кампаній та взаємодії з державними органами, а також здійснювати моніторинг того, чи не відбувається маніпуляцій або зловживань. Орган також може проводити аналіз наслідків лобістських ініціатив для різних соціальних груп, щоб переконатися, що результати діяльності не шкодять інтересам широких верств населення. Окрім того, контроль за лобістською діяльністю має включати механізм публічного звітування, щоб громадськість мала можливість отримувати доступ до інформації про діяльність лобістів. Це може включати публікацію звітів про їхні зустрічі з урядовцями, подання декларацій про доходи та витрати, а також розкриття фактів потенційних конфліктів інтересів. Важливо, щоб цей орган мав повноваження для застосування санкцій до лобістів, які порушують правила — від штрафів до відсторонення від діяльності. Такий підхід не лише забезпечить більшу прозорість, але й дозволить запобігти корупційним практикам та сприятиме справедливості в процесі прийняття рішень на користь суспільства.

6. Інтеграція лобістської діяльності в Україні з міжнародними стандартами є важливим кроком для забезпечення її ефективності та відповідності глобальним нормам. У багатьох розвинутих країнах, таких як США, Канада, та країни Європейського Союзу, лобізм регулюється чіткими правилами, що забезпечують прозорість, етику та відповідальність лобістів. Україна має можливість адаптувати ці практики, створюючи власні механізми, які б відповідали міжнародним стандартам, забезпечуючи таким чином більш прозорі

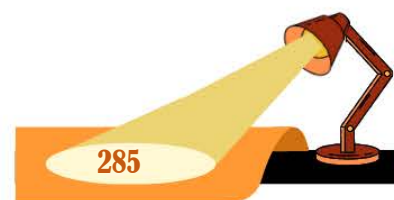

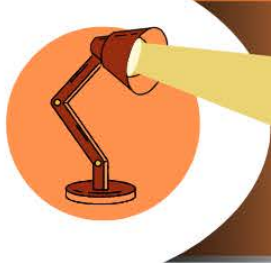

та легітимні процеси взаємодії між урядом та приватними інтересами. Це дозволить Україні підвищити рівень довіри до її політичних інститутів та сприяти залученню іноземних інвестицій, оскільки міжнародні партнери оцінюють країни за рівнем їхньої відкритості та відповідності міжнародним нормам. Забезпечення відповідності міжнародним стандартам також сприятиме зміцненню зв'язків України з іншими державами, оскільки лобістська діяльність може виступати важливим інструментом для міжнародної співпраці. Чітко визначені правила лобізму в Україні допоможуть забезпечити чесну конкуренцію серед міжнародних акторів і знизити ризик виникнення конфліктів через непрозорі або неетичні методи впливу. Крім того, відповідність міжнародним стандартам лобізму підвищить імідж України як країни, що дотримується демократичних принципів і прозорості в управлінні. Це сприятиме активнішій участі України у глобальних процесах, зокрема в сфері економіки, торгівлі та міжнародної політики, де відкритість і довіра є основними факторами для ефективної взаємодії.

7. Освіта та підвищення кваліфікації. Лобісти повинні проходити регулярне навчання для того, щоб бути в курсі останніх змін у законодавстві, нових етичних стандартів та найсучасніших практик лобістської діяльності. Це включає як теоретичне, так і практичне навчання, яке охоплює різні аспекти діяльності: від юридичних аспектів, що стосуються взаємодії з державними органами, до етики та професійних стандартів, якими мають керуватися лобісти. Підвищення кваліфікації також дозволяє лобістам краще орієнтуватися в складних політичних і економічних питаннях, що допомагає ефективно відстоювати інтереси своїх клієнтів, не порушуючи при цьому законодавства та етичних норм. Забезпечення високої кваліфікації лобістів сприяє прозорості та підвищенню довіри до лобістських практик. Лобісти, які проходять навчання, можуть краще взаємодіяти з політиками, державними службовцями та іншими зацікавленими сторонами, адже вони мають відповідні знання і навички для ведення ефективних переговорів та презентації аргументів. Така підготовка дозволяє також уникнути ситуацій, коли некомпетентні або неетичні практики можуть завдати шкоди як лобісту, так і суспільству загалом. Створення програм сертифікації та навчальних курсів для лобістів може стати важливим елементом розвитку цього сектору в Україні.

8. Залучення громадянського суспільства до процесів лобізму є необхідним для забезпечення демократичних принципів та підвищення прозорості лобістської діяльності. Це дозволяє уникнути зловживань і маніпуляцій, які можуть мати негативний вплив на ширші верстви населення. Громадські організації та активісти можуть виступати в ролі своєрідного "контролера", перевіряючи дії лобістів і виступаючи з критикою у випадках порушення етичних норм або законодавства. Важливим елементом є забезпечення доступу до інформації про лобістські ініціативи та результати їх діяльності, що дозволить

громадянам активно брати участь у процесах ухвалення рішень і захищати свої інтереси. Механізми залучення громадянського суспільства можуть включати організацію громадських слухань, публічних обговорень та інших форм зворотного зв'язку з населенням. Крім того, громадські організації повинні мати можливість звертатися до органів контролю та забезпечувати відкритість процесу лобювання. Це допоможе запобігти ситуаціям, коли інтереси обмежених груп осіб можуть бути нав'язані широкому загалу, і забезпечить баланс інтересів різних соціальних груп. Таким чином, громадянська участь не лише покращує процес прийняття рішень, а й сприяє зміцненню довіри до політичних інститутів та демократичних процесів в країні.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5. 736 с
3. Малюга В. І. Принципи організації та діяльності прокуратури України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.10. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2002. 206 с.
4. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.10 / Мичко Микола Іванович. Х.: Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, 2001. 376 с.
5. Рибалка Н. О. Управління органами прокуратури: адміністративно-правове регулювання: моногр. Х. : Золота миля, 2012. 320 с.
6. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf>
7. Фулей Т. І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2003. 20 с.
8. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

References:

1. Lobbying Disclosure Act (LDA). Retrieved from <https://lda.senate.gov/system/public/>
2. Lobbying Disclosure Act Guidance. January 1, 2008. Last Revised February 28, 2025. Retrieved from <https://lda.congress.gov/Guidance/ldaguidance.pdf>
3. Baumgartner, F., Berry, J., Hojnacki, M., Kimball, D., Leech, B. *Lobbying and Policy Change: Who Wins, Who Loses, and Why*. Chicago: University of Chicago Press, 2009. 340 p.
4. Regulation (EC) No 1049/2001 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/1049/oj/eng>

